

М. Д. Романюк // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. Вип. 7. – Івано-Франківськ, 2009. – С. 3-9.

10. Національна Доповідь про людський розвиток 2011 року «Україна: на шляху до соціального залучення» [Електронний ресурс] / Е. Лібанова, Ю. Левенець, О. Макарова, за аг. ред. Ру Гріффітс. [та ін.]. – К.: ПРООН в Україні, Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України, Український центр соціальних реформ, 2011. – 123 с. – Режим доступу: http://www.undp.org.ua/files/ua_95644NHDR_2011_Ukr.pdf

11. Соціально-економічний стан України: наслідки

для народу і держави: національна доповідь / за заг. Ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.

This article deals with the socio-demographic factors and preconditions of human capital formation in Ivano-Frankivsk region. The dynamics of the socio-demographics indicators of the region are analyzed. We identified the stimulating and inhibiting factors for the human capital formation. The article offers recommendations on how to improve the regional labor market as the main component of the human capital development.

УДК 314.145:331

Василюк Д. Я.

ПРОФЕСІЙНИЙ СТАТУС ТА РІВЕНЬ ОСВІЧЕНОСТІ ЯК КРИТЕРІЇ НАЛЕЖНОСТІ ДО СЕРЕДНЬОГО КЛАСУ СУСПІЛЬСТВА

У статті досліджено належності населення до середнього класу суспільства за рівнем освіти та професійним статусом. Розраховано частку населення, яке може належати до середнього класу в Україні та Карпатському економічному районі за вищезазначеними ознаками. Вказано на проблематику використання статистичних даних Державної служби статистики України при проведенні таких обчислень.

Ключові слова: рівень освіченості, професійний статус, середній клас, українське суспільство, Карпатський економічний район.

І. Вступ. У більшості країн з розвинутою ринковою економікою середній клас охоплює 60% населення. Економічна політика західних країн проводиться, як правило, в інтересах середнього класу, зокрема, створюються умови для зростання кількості підприємств у сфері малого та середнього бізнесу [1, с. 8]. Слід зауважити, що на мікрорівні основним фактором зростання добробуту середнього класу є інтелектуальний компонент – освіта та професійні навички [1; 13].

ІІ. Постановка проблеми. Метою даного дослідження є визначення частки населення в Карпатському економічному районі та Україні, яка може бути віднесеною до середнього класу суспільства за освітньо-професійним критерієм. Для проведення дослідження буде використана статистична інформація, надана Державною службою статистики України.

ІІІ. Результати. Одним з основних критеріїв приналежності до середнього класу суспільства є якість освіти громадянина, сукупність його знань, унікальних умінь, які є його персональними конкурентними перевагами на ринку праці. Саме ці критерії все частіше використовуються в розвинутих країнах при віднесенні особи до середнього класу [2; с. 11].

Вчений-економіст О. А. Кролевець вважає, що підвищення освітньо-професійного рівня населення та нагромадження людського капіталу є одним із пріоритетних напрямів формування середнього класу [3; с. 14].

Адже окрім інтелектуального та культурного розвитку особистості, освіченість безпосередньо впливає на рівень доходів, що підтверджується даними Бюро Статистики Сполучених Штатів Америки (див. табл. 1).

Очевидно, що в США громадяни з вищою освітою мають відповідно і вищий рівень річного доходу. Проте, вітчизняні дослідники часто спостерігають відмінну ситуацію. Для України характерна певна розірваність ланцюга «освіта – професія – дохід». Кваліфікована й фахова праця може оплачуватися і найчастіше оплачується нижче за встановлені державою норми, а найвищі доходи отримують люди, які не тільки не вчилися, а й не особливо трудилися [5]. Зокрема Л. Шангіна наводить дані досліджень, згідно яких у 2002 році середній клас становили: 15,9% кваліфіковані робітники, 14,8% – пенсіонери, 11% – непрацюючі, 9% – фахівці гуманітарного профілю, 8,8% – службовці, 7,8 – домогосподар-

Середньодушовий річний дохід відповідно до рівня освіти в США, 2006 р.

	Випускники шкіл	Бакалаври	Магістри
Особи віком від 25 років з доходами, \$	\$26,505	\$43,143	\$52,390
Чоловіки віком від 25 років від 25 років з доходами, \$	\$21,117	\$52,265	\$67,123
Жінки віком від 25 років з доходами, \$	\$21,117	\$36,532	\$45,730

Джерело: Статистичні дані Бюро Статистики США (US Census Bureau), 2006 [4].

ки, 7% – учні, 5,7% – фахівці технічного профілю, 4,6% – некваліфіковані робітники, 3,4% – підприємці, 3,1% – офіційно зареєстровані безробітні, 2,4% – сільськогосподарські робітники, 1,1% – керівники підрозділів, 0,7% – керівники підприємств, 0,4% – фермери. Більшість середнього класу склали особи із середньою освітою (64,1%), вищу освіту мають 26,3%, а майже кожний десятий (9,6%) має лише незакінчену середню освіту [6; 38].

Український соціолог Ю. О. Спориш провела дослідження відмінностей матеріального стану, зокрема за наявністю житла, речей тривалого вжитку, і виявила несуттєвість відмінностей між середнім класом та рештою респондентів. Це підтверджує гіпотезу про некоректність застосування тільки економічних критеріїв до виокремлення середніх класів в українському суспільстві. Така ситуація також вказує на те, що, хоч українське суспільство і визнає цінність інтелектуально-культурного капіталу, однак загальний рівень інтелектуально-культурної ренти у формі доходів та власності, яку суспільство згодне виплачувати носіям відповідного капіталу, є досить низьким у порівнянні з доходами інших соціальних груп. Зафіксовано також приблизно однаковий обсяг власності у представників середніх класів і тих, хто ж них не належить окрім невеличкого прошарку найвищих за доходами груп [7; с. 9].

Проте, як стверджує генеральний директор Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) В. Паніотто, за останнє десятиліття ситуація поступово змінюється в бік європейських стандартів, і згідно останнього дослідження КМІС 43,6 % тих, кого можна умовно віднести до середнього класу мають вищу освіту, 24,8% – середню спеціальну [8].

Але це не означає, що слід нехтувати професійним статусом на користь освіти при розрахунку відсоткової частки середнього класу в українському суспільстві. Тому автором пропонується надавати рівнозначну увагу як рівню освіти, так і професійному статусу громадянина.

Використовуючи статистичні дані Державного управління статистики України, спробуємо дослідити, яка частка населення в Україні та Карпатському економічному районі могла б бути віднесеною до середнього класу в 2010 році за освітньо-професійним критерієм.

Спершу проаналізуємо стан освіти наших співвітчизників та земляків (див. табл. 2).

Як свідчать результати вищевказаних опитувань, до середнього класу належать не лише люди з вищою, а й часто з середньою спеціальною та навіть загальною середньою освітою. Проте, в американських стратифікаційних моделях за освітнім критерієм до представників середнього класу переважно відносять хоча б випускників коледжів [11]. Тому, у випадку використання освіти як ознаки належності до середнього класу все ж варто брати до уваги наявність вищої або середньої спеціальної (професійно-технічної) освіти. Громадяни з загальною середньою освітою (або навіть без освіти) можуть належати до середнього класу, але лише за іншими критеріями (доходи, наявність власності, самоідентифікація тощо).

Таким чином, за критерієм освіти до середнього класу можуть бути віднесені 57,8 % населення України і 48,2 % населення КЕР.

Тепер розглянемо стан зайнятості за професійними групами. Нажаль, дослідження зайнятості в економічних районах Державне управ-

Таблиця 2

**Розподіл населення в Україні та Карпатському економічному районі (КЕР)
за рівнем освіченості, 2010 рік**

Рівні освіти	Частка населення віком 6 років і старше в Україні, %	Частка населення віком 6 років і старше в КЕР, %
повна вища	18,5	13,9
базова вища	1,3	0,9
неповна вища	17,6	13,7
повна загальна середня	38,1	41,1
базова загальна середня	11,0	14,2
початкова загальна середня	8,7	9,9
не мають початкової загальної та неписьменні	4,8	6,2
<i>Довідково:</i>		
частка населення, яке має професійно-технічну освіту	20,4	19,7
Сумарна частка населення з повною, базовою та незакінченою вищою і професійно-технічною освітою	57,8	48,2

Джерело. розраховано автором на основі даних статистичного збірника «Характеристика рівня життя домогосподарств Карпатського економічного району за 2006–2010 роки (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств)» [9; с. 17] та статистичного збірника «Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2010 році» (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) [10; с. 17].

ліній статистики не проводить. Доступною є лише інформація по Україні (див. табл. 3).

Кого з даних професійних груп варто віднести до середнього класу? Очевидно, що законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі) повинні належати до вищого класу суспільства. Хоча тут слід було конкретизувати – менеджери якого рівня? Технічного, управлінського чи інституційного? Адже директор всеукраїнської торгівельної мережі є менеджером, так само як і директор сільського магазину також є менеджером-управлінцем.

Проте, дана статистична інформація не дозволяє зробити відповідний поділ. Це, безумовно, має негативний вплив на точність обчислення частки середнього класу за критерієм професійного статусу.

Фахівці та професіонали безперечно повинні належати до середнього класу, оскільки є власниками інтелектуального капіталу. Адже ще Макс Вебер визначив власників інтелектуального капіталу як представників середнього класу суспільства [13; 161].

Таблиця 3

Зайняте населення України за професійними групами, 2010 рік

Професійні групи	Усе населення
Зайняте населення у віці 15-70 років, усього, тис. осіб	20 266,0
<i>у тому числі за професійними групами, у відсотках до підсумку</i>	
законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)	8,0
професіонали	13,9
фахівці	11,6
технічні службовці	3,4
працівники сфери торгівлі та послуг	14,6
кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	1,1
кваліфіковані робітники з інструментом	11,7
робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин	11,7
найпростіші професії	24,0

Джерело: статистичний збірник «Економічна активність населення України 2010» [12; с. 78].

Представники решти професійних груп, базуючись на визнаних у світі американських стратифікаційних моделях Д. Гілберта, В. Томпсона та Дж. Гікі, не можуть належати до середнього класу [11]. Вони не є керівниками або фахівцями, займаються переважно фізичною працею (робітники – так звані «сині комірці») або рутинною нефізичною працею (технічні службовці, працівники сфери торгівлі та послуг – «клерки» і «рожеві комірці»).

Відповідно, за професійним статусом в Україні до середнього класу можна віднести 25,5 % населення. Це громадяни, котрі згідно даних Державного управління статистики, належать до стратифікаційних груп фахівців та професіоналів.

В результаті, за допомогою середнього арифметичного значення обчислено частку населення України, яке належить до середнього класу за освітньо-професійним критерієм (див. табл. 4).

1. Коляда О. В. Середній клас у трансформаційній економіці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / О. В. Коляда. К., 2011. – 20 с.

2. Гончаров, Ю. В. Підвищення питомої ваги та ролі середнього класу в структурі населення України: передумови, проблеми, перспективи / Ю. В. Гончаров, І. В. Щербина; Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. К.: ТОВ «Дорадо-Друк», 2010. – 66 с. (Препринт / Київ. нац. ун-т технологій та дизайну; 2010-4).

3. Кролевець О. А. Державне регулювання доходів населення в контексті формування середнього класу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.03 / О. А. Кролевець. – Донецьк, 2010. – 20 с.

4. Personal Income In The United States. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.rthot.net/Personal_income_in_the_United_States

5. Бутило Р. І. Середній клас в Україні. Матеріали І Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції 20-22 січня 2010 року : Актуальні питання сучасної економіки. Частина ІV. / Р. І. Бутило, Уманський державний аграрний університет. – Умань, 2010. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://udau.edu.ua/library.php?pid=1385>

Таблиця 4

Частка українців, які належать до середнього класу суспільства за критеріями освіти та професії

	За освітнім критерієм, %	За професійним критерієм, %	За сукупним освітньо-професійним критерієм, %
Частка громадян, які належать до середнього класу суспільства в Україні	57,8	25,5	41,65

ІV. Висновки. 1. За браком статистичних даних неможливо дослідити розподіл населення за професійними групами в економічних районах, що ускладнює дослідження стану та розвитку середнього класу на регіональному рівні. Також при проведенні статистичного дослідження Державному управлінню статистики України слід відмежувати від професійної групи «законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)» менеджерів нижчої та середньої ланки, що дасть змогу отримати більш точний результат при вивченні належності до середнього класу суспільства за професійним статусом.

2. Слід сприяти не лише підвищенню рівня освіченості громадян, а й відповідності здобутої освіти до майбутньої посади громадянина. Згідно проведеного дослідження, за освітнім критерієм до середнього класу можна віднести фактично в 2 рази більшу частку суспільства, ніж за професійним статусом. Це негативно впливає на кінцеве значення розрахунку частки середнього класу за сукупністю критеріїв.

6. Шангіна Л. Середній клас в Україні як суб'єкт громадської активності / Л. Шангіна // Національна безпека і оборона. – 2002. – № 10. – С. 37-44.

7. Спориш Ю. О. Стилі життя середнього класу в Україні (на прикладі великого міста) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук : спец. 22.00.03 «Соціальні структури та соціальні відносини» / Ю. О. Спориш. К., 2010. – 16 с.

8. Кириченко И. И бедный – парадоксов друг? / И. Кириченко. // «Дзеркало Тижня». – 2011. – № 28. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zn.ua/SOCIETY/i_bednyu_paradoksov_drug-86039.html

9. Характеристика рівня життя домогосподарств Прикарпатського економічного району за 2006-2010 роки (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств): Стат. зб. – Івано-Франківськ.: Державний комітет статистики, Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2011. – 130 с.

10. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2010 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): Стат. зб. – К.: Державний комітет статистики, 2011. – 80 с.

11. Social class in the United States. Academic models Wikipedia. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Social_class_in_the_United_States

12. Економічна активність населення України 2010: Стат. зб. – К.: Державний комітет статистики, 2011. – 205 с.

13. Козьма В.В. Концепції середнього класу в західній історико-політичній традиції / В. В. Козьма / Політичний менеджмент. – 2006. – Вип. 4(19). С. 157-163.

There have been considered the research of belonging to the middle class of the society with using of the level of education and professional status as the criteria. The percent part of population, which

accordingly can belong to the middle class of Ukraine and economic district of Carpathians, has been calculated with using afore-mentioned criteria. There have been indicated on the problems of the use of statistical information of Government service of statistics of Ukraine during the holding of such calculations.

УДК 331.34:657.41

Бойко М. М.

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ПОСЛУГ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ, РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлено основи концепції соціального капіталу, визначено значення його розвитку для реалізації стратегічних завдань розвитку туристично-рекреаційного комплексу.

Ключові слова: соціальний капітал, цінності, норми, довіра.

I. Вступ. В „Стратегії економічного та соціального розвитку територій Івано-Франківської області до 2015 р.” розвиток туристично-рекреаційної галузі визнано як стратегічний напрямок, а його пріоритетним завданням визначено „створення цікавої та унікальної туристичної пропозиції” [6, с. 27.] Реалізація цього завдання вимагає від працівників туристично-рекреаційного комплексу пошуку новітніх продуктів, технологій та ресурсів. У цьому зв’язку доцільним є привернення уваги до проблем формування та розвитку соціального капіталу підприємств галузі, що дозволить значно розширити можливості всіх аспектів їх діяльності – соціальної, комунікативної, інформаційної, інтелектуальної, тощо. Значення соціального капіталу для успішної діяльності туристично-рекреаційної сфери в сучасних умовах важко переоцінити. Соціальний капітал є виключно внутрішнім ресурсом і залежить виключно від цілеспрямованості самої організації на його розвиток, примноження та використання.

II. Постановка завдання. Структурування, ідентифікація та визначення механізму взаємовпливу людського, інтелектуального та соціального капіталу підприємства є основою стратегічного планування та менеджменту на підприємствах сфери послуг. Соціальний капітал відображає стан та динаміку соціальної співпраці в організації і реалізується через внутрішні кому-

нікації, організаційну культуру, системи навчання персоналу, зв’язки з громадськістю та маркетингові інтегровані комунікації. Визначення сутності соціального капіталу є ключем до виявлення сфери його використання як ресурсу організації, тому з’ясування ролі, механізмів взаємодії та удосконалення методологічних підходів до управління соціальним капіталом підприємства є принциповим завданням на шляху пошуків новітніх можливостей розвитку туристично-рекреаційної галузі. Актуальність дослідження соціального капіталу зумовлена потребою виявлення закономірностей функціонування соціальних зв’язків, побудованих на спільних цінностях, взаємовигідній партнерській співпраці та довірі.

III. Виклад основного матеріалу. Найбільш ґрунтовним є визначення соціального капіталу як такого, що виступає як „нематеріальний актив, що створюється організацією через систему соціальних взаємовідносин на внутрішньому, міжорганізаційному та організаційно-інституціональному рівні та чинить синергійний вплив на результати її діяльності завдяки здатності мобілізувати ресурси чи знижувати витрати” [2, С. 11]. Практика розвитку соціального капіталу, значення його статусу і ролі у визначенні соціальних можливостей організації свідчать про актуальність цього феномену, принаймні тому, що він фокусує увагу на позитивних наслідках соціальних взаємодій та показує як неекономічні ресурси стають важливим джерелом економічного поступу.

Актуальність дослідження функцій соціального капіталу зумовлена потребою виявлення закономірностей функціонування соціальних зв’язків, побудованих на спільних цінностях, взаємовигідній партнерській співпраці та довірі.